

**Порушення процедури державної реєстрації суб'єктів
господарювання як чинник, що сприяє появі фіктивного підприємництва**

В умовах поглиблення ринкових перетворень змінюються не тільки принципи взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності, але у увесь комплекс господарчих, економічних відносин. Право на вільне зайняття підприємницької діяльності, що не заборонена законом – це одна із головних передумов та певних кроків до побудови незалежної, правової, демократичної держави [1]. Відтоді держава надала можливість громадянам обирати вид підприємницької діяльності, яким він буде займатись, створювати юридичні особи, чи займатися підприємницькою діяльністю, як фізична особа, це з одного боку, а з іншого запровадила цілий перелік певних правил, обмежень, заборон та дозволів щодо зайняття підприємницькою діяльністю з метою контролю за нею. Саме тому потребує наукового осмислення тема проблем державної реєстрації суб'єктів господарювання, що породжують виникнення фіктивного підприємництва.

Правовою основою управління цією сферою становлять Конституція України, закони України «Про власність», «Про підприємство», «Про підприємства в Україні», «Про господарські товариства», «Про державну підтримку малого підприємництва», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», укази Президента України та постанови Кабінету міністрів України.

Загальні проблеми та основні аспекти адміністративно-правового регулювання економічних відносин та державного управління щодо цього розглядалися у працях: В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, Є.В. Додіна, С.В. Ківалова, О.Р. Кібенко, В.К. Колпакова, Т.М. Кравцової, В.В. Лаптева, О.М. Олійника, О.П. Рябченко та ін.

Масштаби і глибина фінансової кризи в Україні багатократно посилювались в порівнянні з тими, якими вони могли бути, насамперед в силу недостатнього врахування усіх складностей переходу до ринкових відносин, переоцінки ролі товарногрошових відносин в саморегулюванні економіки перехідного періоду, практичною втратою управління відтворювальним процесом. Тому, враховуючи підсумки фінансової діяльності держави в останні роки, першочерговими завданнями її подальшої фінансової політики залишаються, як і в попередні роки, подолання спаду виробництва, підвищення зайнятості та соціальної захищеності населення [2, с.18].

Важливе значення під час здійснення державного регулювання підприємницької діяльності має державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 року врегульовує напрями державної політики, спрямовані на вдосконалення правового регулювання господарських відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та спосіб, що встановлені Конституцією та законами України [3].

Таким чином, підприємницька діяльність в Україні набула юридичного закріплення. Однак проблема розвитку підприємницької діяльності і до цього часу залишається гострою й актуальною. Підприємницька діяльність в Україні, вперше за досить тривалий час, стала офіційно дозволеною. Її відродження відбувається із значними труднощами.

Соціально-економічні реформи, які постійно здійснюються в нашій державі з моменту проголошення незалежності, спрямовані безперечно на встановлення сталої економічної системи, в якій буде відродження підприємницької діяльності. Однак, на розвиток підприємницької діяльності

негативно впливає недосконалість законодавства про підприємництво та пов'язана з нею законодавча база про оподаткування.

Аналіз чинного законодавства, що регулює порядок створення суб'єктів господарювання, правовідносини між суб'єктами підприємницької діяльності, свідчить про те, що їх правова неузгодженість гальмує розвиток підприємницької діяльності. Велика кількість нормативно-правових актів у цій сфері є не вирішенням проблем, а навпаки правові недоліки й розбіжності, породжують безліч правопорушень фіктивних підприємств ще на стадії реєстрації суб'єктів господарювання в органах державної влади.

Слід звернутися до поняття фіктивного підприємства, так словник іншомовних слів під «фіктивний» (франц. fictive – лат. fictio - вигадка) означає вигаданий, недійсний, який насправді не існує [4, с.936]. Так, у тлумачному словнику зустрічається поняття «фікція» - те, що не відповідає дійсності, не існує або видаване з певною метою за дійсне, вигадка витвір фантазії [5, с.682]. Юридичний словник поняття фіктивного підприємства не дає. У юридичному словнику-довіднику міститься поняття «підприємства» – юридична особа, яка здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання прибутку. Підприємству надано право здійснювати будь-яку діяльність, не заборонену законодавством, має самостійний баланс, розрахунковий рахунок та інші рахунки в банку, печатку із своїм найменуванням, товарний знак [6, с.450-451].

Важливе значення для підприємництва є порядок реєстрації, суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки саме в результаті державної реєстрації здійснюється їх легалізація, набуваються права і обов'язки у цій сфері, відповідно встановлюється правовий статус підприємства. Порядок реєстрації юридичних і фізичних осіб регламентується Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [7]. Відповідно до вимог цього Закону державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності проводиться за місцем знаходження або місцем проживання суб'єкта, якщо інше не передбачено законом. Органами, які здійснюють реєстрацію вище

згаданих суб'єктів виступають виконавчий комітет міської ради; виконавчий комітет районної у місті ради; районна державна адміністрація; районна міст Києва і Севастополя державна адміністрація. Підприємство набуває прав юридичної особи після реєстрації в органах державної влади.

Відповідно до ст.4 цього Закону [7], під державною реєстрацією юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців розуміється засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців включає, зокрема:

- перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці;
- перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;
- внесення відомостей про юридичну особу або фізичну особу-підприємця до Єдиного державного реєстру;
- оформлення і видачу свідоцтва про державну реєстрацію та виписки з Єдиного державного реєстру.

Аналіз судової практики показує, що порушення закону саме на стадії реєстрації підприємства породжують його фіктивність. Доцільно розглянути найбільш типові порушення у цій сфері:

- реєстрація за викраденим, загубленим або підробленим паспортом;
- реєстрація за грошову винагороду;
- реєстрація на особу, яка не проживає і не знаходиться на території відповідної ради;
- реєстрація без установчого договору або зазначення у ньому даних, що не відповідають дійсності.

На сторінках рекламних газет міститься чимало оголошень про швидке відкриття та реєстрацію будь-якого підприємства. Це призводить до того, що в Україні з'явилася ціла мережа «зареєстрованих» підприємств, що відсутні за юридичною адресою, не звітують до податкових органів, здійснюють діяльність у супереччя своїм Статутам або не здійснюють ніякої діяльності, а тільки займаються акумулюванням і перерахуванням грошей. У подальшому це призводить до скасування державної реєстрації такого підприємства, визнання недійсними установчих документів. Скасування державної реєстрації позбавляє підприємство статусу юридичної особи і є підставою для виключення його з Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України. З цього моменту підприємство вважається неіснуючим. Саме на з'ясування цієї важливої обставини вказала судова палата у господарських справах Верховного Суду України у постанові від 24.12.01 р., скасовуючи рішення та постанову арбітражного суду м. Києва та постанову Вищого арбітражного суду про визнання угоди недійсною [8].

Доцільну пропозицію обговорює Н.О. Саніахметова про те, щоб застосуванню санкції у вигляді скасування державної реєстрації при визнанні недійсними установчих документів передувало попередження суб'єкта підприємницької діяльності про необхідність внести відповідні доповнення і (або) зміни в установчі документи. При цьому мають бути передбачені: 1) обов'язок органу, що реєструє повідомити суб'єкта про необхідність внести відповідні доповнення і зміни в установчі документи протягом певного строку; 2) обов'язок суб'єкта підприємницької діяльності протягом встановленого строку з дати одержання повідомлення внести відповідні доповнення і (або) зміни в установчі документи і подати їх на реєстрацію. Лише при добровільному невиконанні суб'єктом цього обов'язку, тобто неподанні суб'єктом відомостей про внесення змін і (або) доповнень в установчі документи у встановлений строк вважаємо за доцільне визнання арбітражним судом установчих документів недійсними (повністю або в частині) за позовом органу реєстрації [9, с.23].

Основними доказами, які надають податкові органи як позивачі у справі про визнання угод недійсними за ст. 49 ЦК України, є копії господарських договорів (поставки, купівлі-продажу), докази їх виконання (акти приймання-передачі, платіжні дорученні, рахунки-фактури), рішення господарських судів про скасування державної реєстрації фіктивних підприємств чи про визнання недійсними їх статутних документів, довідки органів внутрішніх справ про те, що печатки фіктивним підприємствам не видавалися, довідки податкових органів про те, що підприємство вважається фіктивним [10].

Говорячи про статус фіктивного підприємства як юридичної особи, слід зазначити, що в цілому ознаки юридичної особи вписані в ст. 23 ЦК України: відокремленість майна, можливість від свого імені набувати права і нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді [10]. Щодо фіктивного підприємства, то воно характеризується тим, що не має зовсім, або має невеликий обсяг майна, яке, як правило, на балансі не обліковується. Цим пояснюється той факт, що у разі застосування односторонньої реституції як наслідку недійсної угоди відсутні гроші і майно, на яке можна перенести стягнення.

Слід звернути увагу на обмежену можливість фіктивного підприємства набувати права та обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді. Права і обов'язки за цивільно-правовими угодами фіктивні підприємства виконують. Це підтверджується поясненнями у судовому засіданні другого відповідача - контрагента за недійсним договором, який говорить, що справді отримав за угодою вугілля, цеглу, метал тощо. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що метою фіктивного підприємства є не шахрайство щодо свого контрагента за договором (крім випадків організації довірчих товариств з прямою метою акумулювання грошових коштів фізичних і юридичних осіб і їх подальшого обману, фінансових пірамід тощо), а саме: ухилення від оподаткування за договором. Це обумовлено насамперед незначним часовим проміжком діяльності фіктивного підприємства (від декількох днів – фірми - «одноденки» до року).

Якщо розглядати право фіктивного підприємства як міру його можливої поведінки, а обов'язок - як міру необхідної поведінки, то, як видно з аналізу укладених з його участю договорів, вони нічим не відрізняються від прав та обов'язків інших - не фіктивних суб'єктів господарювання, і обумовлюються видом укладеного договору (право вимагати оплати, обов'язок поставити майно, обов'язок виконати роботи тощо).

Відмінність лише в тому, що добросовісні суб'єкти господарювання правомірно використовують свої права і здійснюють цивільно-правові обов'язки, а фіктивне підприємство використовує їх з метою, що за відомо суперечить інтересам держави і суспільства, а саме - з метою ухилення від оподаткування. Це є головною метою, змістом, суттю і завданням його діяльності.

Через зазначені причини обмежена і можливість фіктивного підприємства бути позивачем і відповідачем у суді. З вивчених нами господарських справ немає жодної, позов у якій поданий фіктивним підприємством. У 100 % справ такі підприємства є лише відповідачами за позовами до них податкових інспекцій про визнання угод недійсними. Це ще раз підтверджує той факт, що фіктивні підприємства завдають шкоди нормальному функціонуванню податкових відносин, посягають на основи економічної системи України.

Таким чином, при цьому, на нашу думку, не має принципового значення факт виключення чи не виключення підприємства з Державного реєстру. Він повинен бути оцінений судом у сукупності з іншими доказами у справі.

Для запобігання укладення недійсних угод фіктивними підприємствами, доцільно на законодавчому рівні закріпити поняття фіктивного підприємства, чітко визначити його ознаки і запропонувати Єдиний реєстр фіктивних підприємств на території України, ведення якого покласти на органи податкової служби. Як справедливо зазначає В.В. Галуцько, в умовах сьогодення на підприємстві ведеться три паралельних обліків: бухгалтерський; податковий; фінансовий, які будуються на одній джерельній базі. Така різноманітність обліків, які переплітаються, дає практично повну достовірність даних. Ведення

податкового обліку здійснюється на основі адміністративно-правових норм, які встановлюються законами та підзаконними актами Державної податкової адміністрації [11, с.308].

Список літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. -№30. – Ст.141.
2. Віхров О.П., Ніщимна С.О. Фінансове право. Конспект лекцій - Чернігів: ЧДІЕУ. - 2002. – 280 с.
3. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 року №1160-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 9. - Ст. 79.
4. Словник іншомовних слів 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
5. Новий тлумачний словник української мови: 42000 слів / Уклад. В. Яременко, О.Сліпушко та ін. – в 4-х томах, Т.4 - К., 1998. – 944 с.
6. Юридичний словник-довідник: За ред. Ю.С. Шемшученка / Художнє оформлення В.М. Штогриня – К. – Феміна, 1996. – 696 с.
7. Закон України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців”: Прийнятий 15 травня 2003р. №755-IV // ВВР України. – 2003. - №31-32. – Ст.263.
8. Постанова Верховного суду України та Вищого господарського суду України з господарських справ від 24.12.01. - К.: Видавничий дім, 2003. - С. 151.
9. Саніахметова Н.О. Правовий захист підприємництва в Україні: Навч. Посібник. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 336 с.
10. Цивільний кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. // Голос України. – 2003. – 12-13 березня.
11. Галуцько В.В. Адміністративно-правова охорона суб'єктів права власності в Україні: Монографія. – Херсон: ВАТ ХМД, 2006. – 356 с.
12. Предпринимательское право (хозяйственное) право: Учебник / Ответ. ред. О.М. Олейник.; Москов. госуд. юрид. акад. – М.: Юристъ, 1999. – 728 с.
13. Мачуський В.В. Правове забезпечення підприємницької діяльності: Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2002. – 348 с.